

O IZVAJANJU ZAKONA O KNJIŽNICAH

Preteklo je pol leta, odkar je začel veljati slovenski zakon o knjižnicah (Ur. l. LRS, št. 26/61). Čeprav v tem obdobju iz objektivnih vzrokov še ni bilo mogoče v celoti zadoščiti 41. členu zakona, ki pravi, da morajo »vse obstoječe knjižnice prilagoditi svojo organizacijo in delo določbam tega zakona v šestih mesecih od dneva, ko začne veljati ta zakon« (rok je potekel 20. aprila t. l.), je vendar že mogoče oceniti opravljeno delo in vlogo, ki jo bo odigral zakon pri utrjevanju knjižničarske mreže v naši republiki in pri razvoju knjižničarstva.

Zakon o knjižnicah sicer ne pomeni kakе posebne prelomnice za delo na področju knjižničarstva — saj je uzakonil stanje v knjižničarstvu, kakršno je bilo po sedemnajstletnem povojnem intenzivnem delovanju na tem področju ter nakazal perspektivo v smislu dolgotrajnih knjižničarskih tradicij in v skladu z našim družbenim razvojem — gotovo pa lahko trdimo, da je pomemben mejnik, od katerega dalje bo predvsem vsa naša javnost z drugimi kriteriji ocenjevala in vrednotila delo na področju knjižničarstva.

Izkušnje v teh šestih mesecih so pokazale, da je poglobljena odlika našega zakona o knjižnicah v primerjavi z zakoni v drugih republikah ta, da zajema samostojne (56) in nesamostojne knjižnice vseh vrst (2119) v enotno knjižnično mrežo, jih povezuje med seboj in smiselno enako obravnava.

Druga velika odlika zakona, ki je tudi očitna, je, da odpravlja kampanjsko delo, ki je bilo često vzrok neenakomernemu in ne do-

volj solidnemu razvoju naših knjižnic, in da utrjuje stalno skrb in sistematično delo za njihovo rast v okviru občine. Jamstvo za takšen razvoj je organiziranje občinskih matičnih knjižnic, katerih vloga se bo gotovo krepila z vsakim letom.

Kot tretje, a gotovo najpozitivnejše dejstvo pa je treba poudariti, da je zakon odkril problematiko, ki je bila ožjemu kulturnemu in prosvetnemu krogu ljudi sicer znana, tudi širšemu krogu ljudi. Po izdaji zakona je nastala po vsej Sloveniji živahna razprava o knjižnicah, v kateri so sodelovali in še sodelujejo mnogi posamezniki, knjižnice, družbene in strokovne organizacije, organi družbenega upravljanja, upravni organi politično-teritorialnih enot itd.

Tako je po izdaji zakona je *republiški sekretariat za kulturo, prosveto in znanost* skupno z Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani sklical republiško knjižničarsko inštruktorsko skupino, ki je razpravljala o liku matične knjižnice in o njenih nalogah. Na podlagi te razprave je sekretariat poslal okrajnim in občinskim ljudskim odborom pismo, v katerem jim je dal priporočila za pravičen izbor in imenovanje matičnih knjižnic.

Da ne bi prišlo pri izdajanju ustanovitvenih aktov oziroma pri presoji o možnosti in smotrnosti ustanovitve knjižnic do preveč različnih kriterijev, je sekretariat v posebnem pismu sporočil okrajnim in občinskim ljudskim odborom nekaj osnovnih pojasnil o pogojih, ki naj bi jih knjižnica po možnosti izpolnjevala, preden bi

jo ustanovili in priglasili v registracijo. Če bi ustanovitelji knjižnic upoštevali te kriterije, bi se število knjižnic (Zavod za statistiko LRS popisuje ljudske knjižnice že od 250 zvezkov dalje, strokovne in znanstvene knjižnice pa od 500 knjižnih zvezkov dalje) sicer nekoliko znižalo, hkrati pa bi bila to vzpodbuda za vse tiste knjižnice, ki nimajo niti 500 knjižnih zvezkov, da knjižno zalogo čimprej izpopolnijo. S tem bi se tudi izognili popisovanju in registriranju tistih manjših knjižnic, ki ostajajo leta in leta pri istem majhnem številu knjig in zaradi svoje neurejenosti najčešče niso knjižnice, ampak le kupi neurejenih knjig, ter ustvarjajo lažno podobo knjižnične mreže v Sloveniji. Ker pa so po zakonu in njegovih dodatnih predpisih samo registrirane knjižnice sestavni del knjižnične mreže in uživajo zato poleg dolžnosti tudi razne pravice (npr. pri medbibliotečni izposoji knjig), je razumljivo, da se bodo knjižnice trudile, da bi čimprej izpolnile pogoje za registracijo.

Mimo pismenih pojasnil in navodil so se zastopniki sekretariata udeležili nekaj sej okrajnih in občinskih svetov za kulturo, ki so imeli na dnevnem redu vprašanje knjižnic, ter posvetov zveze Svobod in prosvetnih društev ter Društva bibliotekarjev Slovenije. Tu in tam je bilo zaslediti pri občinskih odborih težnjo po formalnem imenovanju takšnih knjižnic za matične knjižnice, ki še nimajo polnih pogojev za opravljanje matične službe. S takim dekretom pa bi bolj škodovali kot koristili svoji občinski knjižnici, saj bi škodovali vsem drugim, zlasti manjšim knjižnicam na področju občine, ker bi ostale brez potrebne pomoči za svoj hitrejši razvoj. Sicer pa je treba poudariti, da so vsi občinski ljudski odbori in drugi pristojni organi pokazali polno razumevanje za pravilno izvajanje zakona.

Akcija za uvajanje zakona ne bi naletela na tako pozitiven odziv, če ne bi dobila polne podpore družbenih organizacij — Socialistične zveze delovnega ljudstva, glede strokovnih knjižnic Zveze inženirjev in tehnikov Slovenije in glede ljudskih knjižnic Zveze Svobod in prosvetnih društev Slovenije, da ne omenimo polne podpore Društva bibliotekarjev Slovenije in še posebej knjižnic samih.

Ravno v času objave zakona je *Društvo bibliotekarjev Slovenije* priredilo v Kopru strokovno posvetovanje, združeno z občnim zborom. Referati so obravnavali predvsem lik in vlogo matične knjižnice in so prvi prispevali k razčiščenju teh pojmov. Razprave na sejah in strokovnih sekcijah so bile usmerjene v to, kako bi bolje strokovno uredili naše knjižnice, da bi bile zmožne prevzeti naloge, ki jih nalaga zakon. Tako je Društvo bibliotekarjev Slovenije sklicalo široko posvetovanje o vprašanju sistematskega stvarnega kataloga, urejenega po mednarodni decimalni klasifikaciji. Prav tako je društvo sklicalo široko posvetovanje o novem načinu delitve dohodkov v knjižnicah in sestavljanju delovnih programov. Razširjeni plenum letos aprila v Novem mestu pa je na osnovi poročila o stanju knjižnic in izvajanju zakona v okraju Novo mesto obravnaval vprašanja, ki veljajo za vse okraje in občine v LR Sloveniji.

Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije je odprla akcijo za ureditev strokovnih knjižnic; le-te so često strokovno pomanjkljivo urejene, čeprav se trošijo za nabavo knjig tudi znatna devizna sredstva. Tu gre tudi za pravilno strokovno ureditev dokumentacijskega gradiva. Tako bo Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani organizirala posvetovanja o strokovnih knjižnicah v Kranju, Mariboru, Celju in predvidoma tudi v Novem mestu. Namen teh posvetovanj naj bi bila

predvsem mobilizacija vseh činite-
ljev na terenu, da se čim več stro-
kovnih (tehniških) knjižnic res
strokovno in enotno uredi, zlasti
knjižnice po raznih gospodarskih
organizacijah, ki imajo že znatne
knjižne fonde milijonske vredno-
sti. To bi bilo velike važnosti za
centralni katalog LR Slovenije, ki
bi lahko popisal knjižno zalogo teh
knjižnic. Poenotena ureditev in po-
slovanje tehniških knjižnic bi dala
koristno osnovo za organiziranje
dokumentacijske in informacijske
službe.

Da poteka uvajanje zakona pri
ljudskih knjižnicah pravilno in z
obetajočimi perspektivami, ima
največ zaslug *Zveza Svobod in pro-
svetnih društev Slovenije*. Uveljavila
je načelo, da je knjižnica enako-
vredna sekcija v okviru prosvet-
nega društva. Zelo pozitivno je de-
lo pri razvijanju ljudskih knjižnic
na sedežu občin. Kadar se te raz-
vijejo do tolikšne mere, da glede
na knjižno zalogo in obseg svoje-
ga dela prerastejo okvir društva,
le-to preda knjižnico občini, ki po-
stane ustanovitelj knjižnice. Na ta
način je Zveza Svobod in prosvet-
nih društev pomagala razviti vr-
sto ljudskih knjižnic.

*Narodni in univerzitetni knjižnici
v Ljubljani* je zakon poveril na-
logo osrednje matične knjižnice.
Del nalog — kot je organizacija
centralnega kataloga, skrb za vzgo-
jo knjižničarskega osebja in za
njegovo strokovno izpopolnjevanje
itd. — je knjižnica s svojim oseb-
jem opravljala že prej. Za nove na-
loge, kot je organizacija in utrje-
vanje knjižnične mreže, registraci-
ja knjižnic, strokovna pomoč tere-
nu itd., pa ji razen sredstev pri-
manjkuje tudi kadra. Glede na 2.
odstavek 35. člena zakona o knjiž-
nicah, ki omogoča prenos dela nje-
nih matičnih nalog na druge knjiž-
nice, je treba omeniti dve knjižni-
ci, ki pravzaprav že opravljata to
delo in ki želita skleniti z Narod-
no in univerzitetno knjižnico po-

godbo glede opravljanja teh nalog
na podlagi delovnega programa, in
sicer Centralno tehniško knjižnico
in Pionirsko knjižnico v Ljubljani.
Iniciativnost Centralne tehniške
knjižnice smo že omenili. Tudi Pio-
nirska knjižnica v Ljubljani ne de-
luje le kot krajevna knjižnica, am-
pak razvija razne oblike estetske
vzgoje in prenaša svoje izkušnje
na vso republiko, organizira tečaje
za šolarske in pionirske knjižnice,
sprejema v prakso knjižničarje iz
okrajev itd.

Zelo živahno dejavnost in veliko
razumevanje pri izvajanju zakona
so pokazale *študijske knjižnice*, saj
so postale občinske matične knjiž-
nice za svojo občino in navadno
še za nekaj drugih občin, ki še ni-
majo dovolj razvitih knjižnic, in
tako prevzele nase poglavitno bre-
me pri utrjevanju knjižnične mre-
že.

Naj omenimo še *sklad LRS za
pospeševanje kulturnih dejavnosti*,
ki je letos podprl s skupnim zne-
skom 2.400.000 dinarjev ljudske
knjižnice v Novem mestu, Metli-
ki in Črnomlju. Podpore je podelil
s pogojem, da participirajo pri
podpori lokalni činitelji, občinski
ljudski odbor in drugi, z enako ali
večjo vsoto. Tu je dokaz, da tudi
gospodarsko šibke občine najdejo
sredstva za knjižnice, če pravilno
vrednotijo njihovo dejavnost.

V Celju je svet za kulturo in
znanost OLO razpravljal o izvaja-
nju zakona, prav tako tudi komi-
sija za knjižnice pri okrajni zvezi
Svobod in prosvetnih društev. Da-
na je bila pobuda, naj bi podobno,
zlasti o ustanovitvi matičnih knjiž-
nic razpravljali tudi po občinah.
Doslej sta že razpravljala o tem
občinski svet za kulturo in znanost
v Celju in občinski svet za šolstvo
v Šentjurju.

Dekretov matičnim knjižnicam
še niso izdali, ker želijo to vpra-
šanje prej dobro preučiti v vseh
občinskih ljudskih odborih. Občin-
ska ljudska odbora v Celju in Šent-

jurju sta že sklenila, da imenujeta Študijsko knjižnico v Celju za svojo matično knjižnico. Sicer pa je na seji okrajnega sveta za kulturo analiza stanja pokazala, da razen Študijske knjižnice in Mestne ljudske knjižnice v Celju ni še nobena občinska knjižnica v celjskem okraju sposobna prevzeti naloge matične knjižnice. Prav zato razvijajo živahno dejavnost v občinah, kjer želijo čimprej usposobiti svojo matično knjižnico: v Žalcu urejajo nove prostore; v Velenju, kjer naj bi bila sčasoma matična knjižnica za šoštanjsko občino, je vzdrževanje prostorov knjižnice prevzela delavska univerza, rudnik Velenje pa je obljubil, da bo financiral knjižničarja in dal nekaj denarja za nakup knjig; Mestna ljudska knjižnica v Celju pripravlja selitev v nove prostore, v katerih bo uvedla poslovanje po sistemu prostega pristopa.

V okraju *Gorica* sta bili dve seji okrajnega sosveta Svobod za knjižnice. OLO Gorica pripravlja priporočilo za odlok o preimenovanju in reorganizaciji Študijske knjižnice v Novi Gorici v tem smislu, da se ustanovi osrednja knjižnica, ki naj bi imela tri oddelke: študijsko, ljudsko in pionirsko knjižnico.

Občinski ljudski odbor v Tolminu pa je že izdal dekret o ustanovitvi samostojne knjižnice v Tolminu. Ta bo matična knjižnica za občino Tolmin, bodoča osrednja goriška knjižnica pa bo matična knjižnica za občini Nova Gorica in Ajdovščina, dokler se ajdovska tako ne razvije, da bi sama prevzela dolžnosti matične knjižnice. Ljudska knjižnica v Idriji bo imenovana za matični knjižnico občine Idrija.

V okraju *Koper* je Zveza Svobod in prosvetnih društev sklicala dva sestanka, na katerih so bili navzoči tudi zastopniki občin. Tu je bila dana pobuda za sestanke o knjižnicah v občinah. Sklenili so, da prevzamejo vse ljudske knjižnice

na sedežu občin naloge matičnih knjižnic, razen knjižnic Hrpelje-Kozina in Ilirska Bistrica. Matične naloge za ti občini bo prevzela Študijska knjižnica v Kopru.

V *Kranju* je okrajni svet za kulturo po izidu zakona že trikrat razpravljal o knjižnicah. Dva sestanka sta bila pri okrajnem svetu Svobod, pa tudi plenum okrajne zveze Svobod je imel na dnevnem redu vprašanje knjižnic.

Matične knjižnice bodo v Kranju, v Radovljici, na Jesenicah in v Škofji Loki. Tržiška knjižnica trenutno ne bi mogla prevzeti naloge matične knjižnice, zato so predlagali, naj bi bila osrednja občinska knjižnica v Kranju tudi matična knjižnica za občino Tržič. Osrednja knjižnica v Kranju, ki ima tudi oddelke za inštruktorsko službo, je že uredila nekaj strokovnih knjižnic po podjetjih in tovarnah in nekaj ljudskih knjižnic.

Knjižnice v okraju *Ljubljana* so se v zadnjih letih pred sprejemom zakona — posebno v občinskih središčih — načrtno krepile in strokovno urejevale, tako da lahko zaznamujemo velike uspehe, za katere imata predvsem zasluge okrajni svet Svobod in prosvetnih društev in okrajna inštruktorska skupina.

Občinski sveti za kulturo v Šiški, v Mostah, na Viču, v Grosupljem in v Zagorju so že obravnavali vprašanje matičnih knjižnic. V občini Ljubljana-Center je več knjižnic, ki bi lahko prevzele matično službo (Slovanska knjižnica, Delavska knjižnica, Mestna ljudska knjižnica), vendar je doslej še niso določili. V občini Moste bo matična knjižnica Ljudska knjižnica Moste, v občini Bežigrad pa Ljudska knjižnica Bežigrad. Ljudska knjižnica v občini Vič še ni dozorela za prevzem matične službe, pa si bodo matico najbrž poiskali v občini Ljubljana-Center. V občinah Hrastnik, Zagorje in Trbovlje bodo prevzele naloge matične

knjižnice ljudske knjižnice, ki delujejo na sedežih občin. Občinski ljudski odbor Grosuplje namerava imenovati svojo ljudsko knjižnico za matično, vendar je potrebno, da še prej poskrbijo za dobro poklicno moč. Občinski ljudski odbor v Kočevju je že določil ljudsko knjižnico v Kočevju za svojo matično knjižnico. Ljudska knjižnica v Ribnici še nima vseh pogojev, vendar se na tamkajšnji občini nagibajo k temu, da bi ji naložili naloge matične knjižnice. Sicer pa bi bila najbolj poklicana matična knjižnica v Kočevju, da skrbi še za knjižnice na področju občine Ribnica. Tudi Logatec, kjer ljudska knjižnica še ne izpolnjuje vseh pogojev za matično knjižnico, si bo moral druge poiskati svojo matično knjižnico. Občinski ljudski odbor Vrhnika bo določil za matično knjižnico ljudsko knjižnico na Vrhniku, občinska ljudska odbora v Kamniku in v Domžalah pa ljudski knjižnici na sedežih občin. Ljudske knjižnice na sedežih občin Medvode, Litiija in Cerknica še ne izpolnjujejo pogojev, ki jih zahtevamo od matične knjižnice.

V okraju Maribor knjižnice še niso dobile ustanovitvenih dekretov, razen Študijske knjižnice v Mariboru, ki je postala samostojni zavod. Ker pomaga študijska knjižnica trenutno le strokovnim knjižnicam, ljudskim knjižnicam pa ne, se to odraža na stanju in strokovni ravni ljudskih knjižnic v tem okraju. Zanje predvsem skrbi svet za ljudske knjižnice pri okrajnem svetu Zveze Svobod in prosvetnih društev, ki je že razpravljal o matičnih knjižnicah. Svet za kulturo OLO Maribor bo razpravljal o pripravah za izvajanje zakona. Prizadeval si bo vplivati na občinske ljudske odbore, da s finančnimi sredstvi omogočijo organiziranje matičnih knjižnic v smislu zakona.

Pogoje za matične knjižnice izpolnjujejo knjižnice v občinah Ma-

ribor-Tabor, Maribor-Center, na Ravnah — tu bo vlogo matične knjižnice prevzela Študijska knjižnica in zbira krajevni odbor že dodatna sredstva za ta namen —, v Slovenjem Gradcu, Ptuj in Slovenski Bistrici. Ni še določeno, kdo bo prevzel matične dolžnosti za druge občine (Tezno, Lenart, Ormož, Radlje, Dravograd). Bilo bi prav, da bi, prav tako kot v drugih okrajih, to nalogo prevzela Študijska knjižnica v Mariboru.

Okrajni ljudski odbor v Murski Soboti je med prvimi sklical predstavnike občinskih svetov za kulturo in knjižničarje iz celega okraja (ok. 50) na obravnavo o izvajanju zakona o knjižnicah. Tudi okrajni odbor Socialistične zveze namerava o tem razpravljati na razširjenem sestanku.

Predstavniki Študijske knjižnice in dvojezičnih knjižnic so imeli posvet pri podpredsedniku OLO Murska Sobota, na katerem so pregledali možnosti za izpopolnitev knjižne zaloge. Dvojezične knjižnice v Lendavi, Dobrovniku, Hodošu in v Prosenjakovcih so prejele knjige v vrednosti okoli 110.000 dinarjev, za 1.890.000 dinarjev pa so v Budimpešti nakupili madžarskih knjig za študijsko knjižnico in za šole.

Med občinami je dogovor, da bo študijska knjižnica, ki ji bo pomagala Ljudska knjižnica v Murski Soboti, matična knjižnica za vse pomurske občine (Murska Sobota, Ljutomer, Radgona, Lendava in Petrovci-Salovci).

Svet za kulturo in prosveto pri OLO *Novo mesto* je na dveh sejah proučeval vprašanje knjižnic v okraju. Občinskim ljudskim odborom je priporočil, naj ima vsaka občina ljudsko knjižnico kot samostojno ustanovo; dokler se te dovolj ne razvijejo, naj posle matične knjižnice opravlja zanje Študijska knjižnica v Novem mestu. Tudi predsednik OLO je s predstavniki občin obravnaval vprašanje matičnih knjižnic.

Občinska ljudska odbora Novo mesto in Trebnje sta že imenovala Študijsko knjižnico v Novem mestu za svojo matično knjižnico. Drugi občinski ljudski odbori pa so šli v svoji vniemi celo predaleč, saj so imenovali ljudske knjižnice v Brežicah, Črnomlju, Metliki, Sevnici, Vidmu-Krškem za matične knjižnice, čeprav bi trenutno imela ustrezne pogoje morebiti samo ljudska knjižnica v Brežicah. To pre nagljeno imenovanje matičnih knjižnic je obravnaval tudi nedavni razširjeni plenum Društva bibliotekarjev Slovenije v Novem mestu in priporočil ljudskim odborom, naj imenujejo za matično knjižnico Študijsko knjižnico v Novem mestu, dokler ne bodo razvili lastnih matičnih knjižnic.

Posebej je treba poudariti živahno dejavnost, ki je nastala po izidu zakona na področju ljudskih knjižnic v tem okraju, saj je bil leta glede tega navadno na zadnjem ali predzadnjem mestu med okraji:

— Študijska knjižnica Mirana Jarca v Novem mestu bo po posled strokovno vodila tudi Pionirsko knjižnico in Ljudsko knjižnico Josipa Germa. Ljudsko knjižnico so preselili v nove prostore, ji izpopolnili knjižno zalogo in uvedli poslovanje po prostem pristopu. Sredstva za ureditev ljudske knjižnice sta prispevala občinski ljudski odbor in sklad LRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti.

— Občinska knjižnica v Brežicah bo dobila nove prostore v prosvetnem domu, ki ga dograjujejo. Knjižnica je postala samostojna ustanova. Knjižnica ima poklicno knjižničarko in že pripravlja ureditev po prostem pristopu. Občinski ljudski odbor je ustanovil kulturni sklad, iz katerega bodo financirali tudi knjižnice.

— V Črnomlju so pravkar odprli ljudsko knjižnico, jo na novo opremili in ji nakupili knjig. Stroške sta krila Občinski ljudski odbor

Črnomelj in republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti. Imajo stalno plačano honorarno moč. Knjižnica je urejena po sistemu prostega pristopa.

— V Metliki tudi preurejajo občinsko ljudsko knjižnico, ki je dobila nove prostore. Knjižnico sta podprla občinski ljudski odbor in republiški sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti.

— Ljudska knjižnica v Sevnici je postala občinska ustanova. Knjižnica ima poklicno, a ne dovolj kvalificirano moč.

— Občinski ljudski odbor v Trebnjem je sklenil, da bodo s povečanimi dotacijami postopno usposobili za matično knjižnico ljudsko knjižnico v Trebnjem.

— Ljudska knjižnica v Vidmu-Krškem bo še v letošnjem letu dobila nove prostore. V načrtu imajo tudi ustanovitev pionirske knjižnice. Po preselitvi v nove prostore bo postala občinska ustanova s poklicnim knjižničarjem.

Knjižničarstvo v okraju Novo mesto je bilo v letih po osvoboditvi predvsem in skrbí okrajnega ljudskega odbora, študijske knjižnice in nekaj posameznikov. Zakon o knjižnicah pa je vzbudil nepričakovano dober odmev. Vsi občinski ljudski odbori so razpravljali o knjižnicah in sprejeli zelo pozitivne sklepe, ki so jih deloma že uresničili. Če bo delo za razvoj ljudskih knjižnic v okraju Novo mesto dobilo stalni značaj, ne bo okraj več glede knjižnic med zadnjimi, ampak se bo gotovo močno pomaknil navzgor.

(Iz gradiva za sejo Sveta za kulturo in prosveto LRS dne 12. maja 1962.)

POGOJI ZA USTANOVITEV KNJIŽNICE

Svet za kulturo in prosveto LRS je na 19. seji dne 22. marca t. l. sprejel pravilnik o sestavi in vodenju registra knjižnic. Po tem